

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาประสบการณ์ การปฏิบัติตนด้านสุขภาพเกี่ยวกับการให้ความหมายของสุขภาพ การปฏิบัติตนด้านสุขภาพ และ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนด้านสุขภาพตามการรับรู้ของพระภิกษุสูงอายุ

ผู้ให้ข้อมูล (Informants)

การวิจัยเชิงคุณภาพจะไม่เรียกกลุ่มที่นักวิจัยศึกษาว่ากลุ่มตัวอย่าง แต่เรียกว่าผู้ให้ข้อมูล ซึ่งมักจะมี 2 กลุ่มคือ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) และผู้ให้ข้อมูลทั่วไปหรือผู้ให้ข้อมูลรอง (General Informant) (สิน พันธุ์พินิจ, 2544, หน้า 62) ผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษานี้คือ พระภิกษุสูงอายุที่อยู่ประจำวัดในอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ที่ผู้วิจัยคัดเลือกมาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามคุณสมบัติเบื้องต้นที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. เป็นพระภิกษุสังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย
2. มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และไม่มีโรคที่ต้องปฏิบัติตนเป็นพิเศษ เช่น โรคหัวใจ โรคเบาหวาน โรคไตวายเรื้อรัง และโรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง ฯลฯ
3. มีทักษะในการสื่อสารและสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ได้ดี
4. ยินดีและเต็มใจให้ความร่วมมือในการวิจัย

สถานที่ศึกษา (Study Setting)

การเลือกสถานที่ศึกษา สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพเรียกว่า สนาม (Field) ซึ่งเป็นที่ที่ปรากฏการณ์สังคมที่ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกิดขึ้น วัตถุประสงค์ของการเข้าไปศึกษาในสนาม เนื่องจากต้องการความเป็นธรรมชาติของการเกิดปรากฏการณ์มากที่สุด ดังนั้นผู้วิจัยที่เข้าไปอยู่ในสนามต้องสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้ที่อยู่ในสนาม เพื่อเกิดความไว้วางใจ เชื่อใจ ทำให้นำไปสู่การแลกเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดซึ่งกันและกันได้ แต่ถ้าผู้ให้ข้อมูลไม่เต็มใจ ย่อมทำให้ปฏิสัมพันธ์ภายในสังคมนั้น เกิดข้อจำกัด ดังนั้นผู้วิจัยจำเป็นต้องเตรียมศึกษาข้อมูลและเลือกสถานที่ศึกษาให้เหมาะสม ก่อนที่จะเข้าไปสู่สนามจริง (Streubert & Carpenter, 1995, pp. 21-22) การเลือกสถานที่ที่จะศึกษาวิจัย สำหรับนักวิจัยบางคนแล้วเป็นขั้นตอนที่ยากที่สุด ทั้งนี้เพราะบุคคลในพื้นที่ต้องเต็มใจที่จะเปิดให้

นักวิจัยเข้ามารับรู้เรื่องราวภายในของเขา เรื่องราวหลาย ๆ เรื่องยังเป็นสิ่งที่ยังใหม่และกระทบต่อเกียรติยศ ศักดิ์ศรี ชื่อเสียงหรือผลประโยชน์ของบุคคล ชุมชนและองค์กรอีกด้วย (กิตติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์, 2546, หน้า 112)

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยคัดเลือกสถานที่ศึกษาคือ วัดมหานิกายในอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ซึ่งผู้วิจัยได้มีการศึกษาข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานที่ศึกษาพบว่า อำเภอคลองหลวง แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 ตำบล โดยมีตำบลที่อยู่ในเขตเทศบาล จำนวน 2 ตำบล ประกอบด้วยวัดจำนวน 6 วัด ตำบลที่อยู่นอกเขตเทศบาล จำนวน 5 ตำบล ประกอบด้วยวัดจำนวน 16 วัด การเลือกวัดสำหรับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยพิจารณาถึงสัมพันธภาพ ความสามารถในการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูล การตอบสนองในด้านความสนใจ ความกระตือรือร้นต้อนรับและร่วมมือกับผู้วิจัย ทั้งระดับเจ้าอาวาสและพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในวัด โดยพิจารณาร่วมกับข้อมูลและคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งวัดที่ถูกคัดเลือกเป็นสถานที่ศึกษา ได้แก่ วัดที่อยู่ในเขตเทศบาล จำนวน 2 วัด มีที่ตั้งและบริบทใกล้เคียงกันคือ อยู่ในแหล่งชุมชนเหมือนกัน ส่วนวัดที่อยู่นอกเขตเทศบาลคัดเลือกมา จำนวน 5 วัด โดยมีที่ตั้งและบริบทใกล้เคียงกัน เริ่มต้นจากวัดที่มีผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมน่าสนใจคือ มีความสามารถในการสื่อสารและถ่ายทอดข้อมูลได้เปิดกว้าง หลากหลาย เปิดเผยประสบการณ์ได้มาก ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัด ระดับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม รวมทั้งจำนวนพรรษาที่บวชอยู่ในระดับสูง เป็นพระภิกษุสงฆ์ที่มีชื่อเสียงและเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนด้านสุขภาพ ซึ่งมีผลต่อเนื่องถึงการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลวัดอื่น ๆ ที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน เพื่อบริบทที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ผู้ให้ข้อมูลรูปต่อไปพิจารณาคุณสมบัติใกล้เคียงกัน แตกต่างกันชัดเจนที่ระดับการศึกษาทางโลกและทางธรรม

สถานที่ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ เป็นสถานที่ภายในกุฏิและห้องสมุด ซึ่งมีความเงียบสงบ ไม่มีบุคคลภายนอก ยกเว้นผู้ช่วยวิจัย 1 คน ซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว ช่วยบันทึกแถบเสียงขณะให้การสัมภาษณ์

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection Procedures)

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการให้ความหมายของสุขภาพ ประสบการณ์การปฏิบัติตนและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนด้านสุขภาพตามการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้อธิบายวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ 1) การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล 2) จริยธรรมในการวิจัยและการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล 4) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รายละเอียดดังต่อไปนี้

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

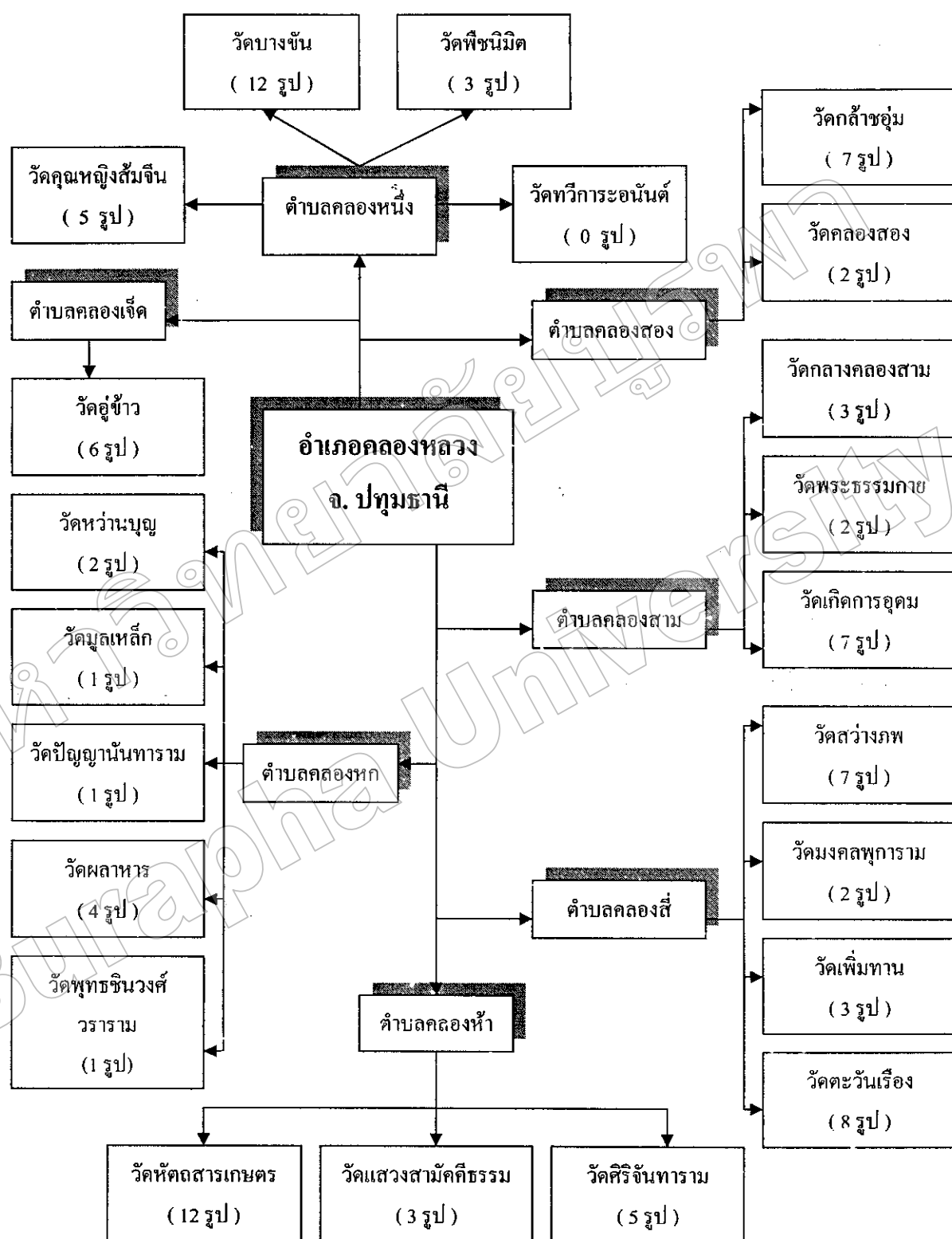
ผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้คือ พระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ประจำวัดในอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ที่ผู้วิจัยคัดเลือกมาแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามคุณสมบัติเบื้องต้นที่กำหนดไว้ ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพมักไม่ใช้วิธีเดียว จำนวนผู้ให้ข้อมูลควรจะเป็นเท่าใดนั้น ในช่วงของการเริ่มงานวิจัยยังกำหนดไม่ได้แน่นอน แต่เมื่อเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลไปจนถึงช่วงหนึ่งที่ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่หนักแน่น เพียงพอ มีความอิ่มตัว (Saturated) สามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาได้รอบด้านทุกมิติเป็นองค์รวมแล้ว ก็จะยุติการเลือกผู้ให้ข้อมูล (สินพันธุ์พินิจ, 2544, หน้า 62-63) ซึ่งนิตา ชูโต (2545, หน้า 179) กล่าวถึงการเลือกผู้ให้ข้อมูลว่าไม่ควรเกิน 10-12 คน และควรเลือกสัมภาษณ์บุคคลให้แตกต่างกันในด้านอายุ เพศ สถานภาพทางการศึกษาและอาชีพ เพื่อที่จะได้สะท้อนมุมมองหลายหลากจากบุคคลรอบด้าน การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยนำหนังสือจากคณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา เสนอต่อเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานี เพื่อติดต่อขอข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับจำนวน และรายชื่อพระภิกษุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป และรายชื่อวัดทั้งหมดในอำเภอคลองหลวง รวมทั้งการขออนุญาตเข้าทำการสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐาน และข้อมูลเพื่อการวิจัยของพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ประจำวัด ในอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี
2. หลังจากเจ้าคณะจังหวัดปทุมธานีอนุญาต และดำเนินการติดต่อประสานงานไปทางเลขานุการเจ้าคณะอำเภอคลองหลวง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัยในการติดต่อและข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับรายชื่อวัด รายชื่อและจำนวนพระภิกษุสงฆ์ในอำเภอคลองหลวง จะถูกเก็บรวบรวมไว้ที่เลขานุการเจ้าคณะอำเภอคลองหลวง
3. ผู้วิจัยนำรายชื่อวัด และจำนวนพระภิกษุสงฆ์ในอำเภอคลองหลวง มาจำแนกตามตำบล (ภาพที่ 1) และจัดทำบัญชีรายชื่อ
4. ผู้วิจัยนำรายชื่อวัด และรายชื่อพระภิกษุสงฆ์ของแต่ละตำบล ในอำเภอคลองหลวง มาเก็บไว้เป็นบัญชีรายชื่อเบื้องต้น ซึ่งมีวัดอยู่ในบัญชีทั้งหมด 22 วัด พระภิกษุสงฆ์ จำนวน 96 รูป
5. เลขานุการเจ้าคณะอำเภอ ติดต่อประสานงานโดยการแจ้งให้เจ้าอาวาสวัดทุกวัดทราบเกี่ยวกับการรวบรวมข้อมูลส่วนบุคคลของพระภิกษุสงฆ์ พร้อมทั้งทำหนังสือเวียนแจ้งแนบเอกสารขออนุญาตทำวิจัยซึ่งผ่านการลงนามจากเจ้าคณะจังหวัดเรียบร้อยแล้ว แก่เจ้าอาวาสวัดทุกวัด เพื่อขอเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนบุคคลของพระภิกษุสงฆ์ (ภาคผนวก ก. 1) และให้นำส่งโดยตรงที่เลขานุการเจ้าคณะอำเภอ ส่วนวัดที่ไม่ได้จัดส่งข้อมูล ผู้วิจัยจะดำเนินการโดยการเข้าพบ

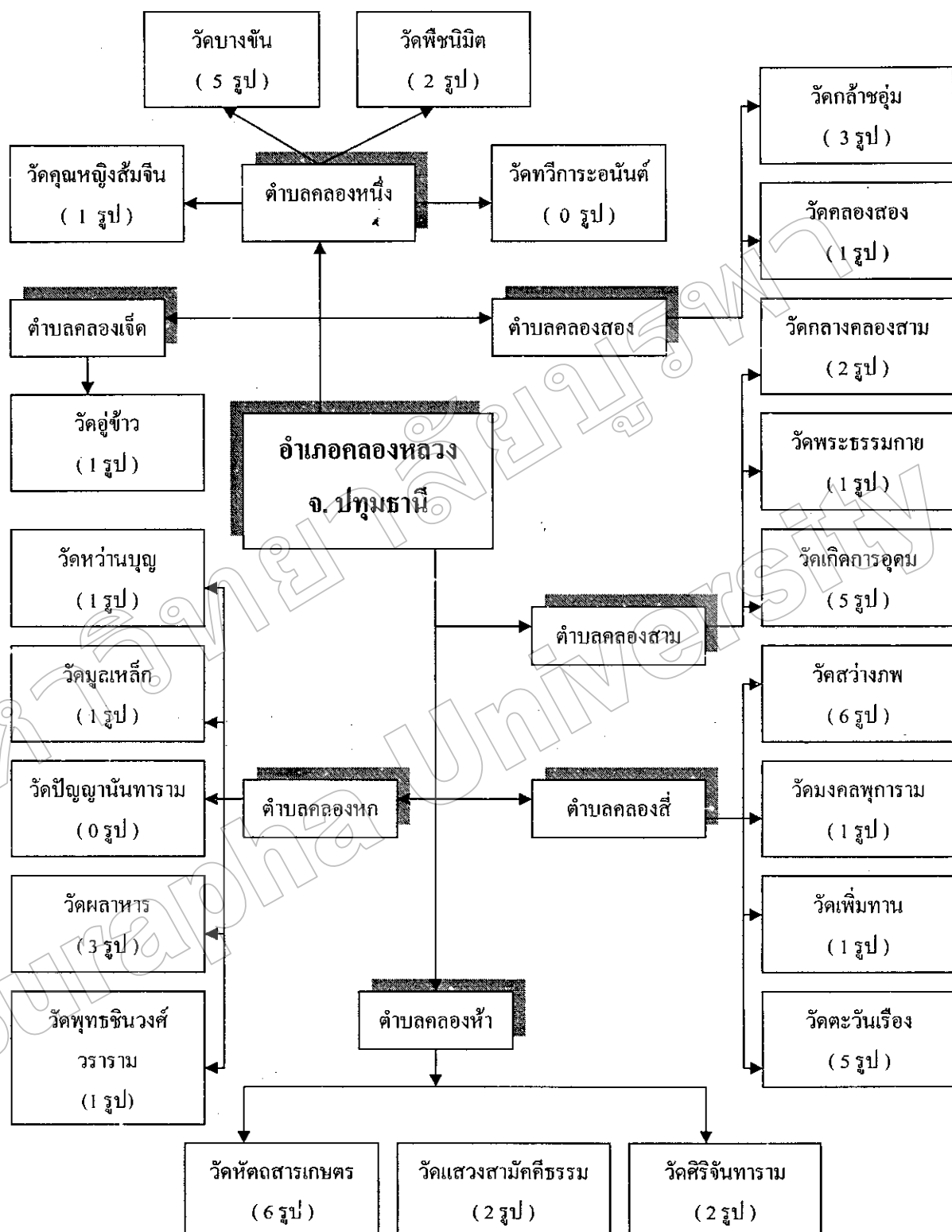
เจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ จนครบทุกวัด โดยผู้วิจัยจะเข้าไปแนะนำตัว สร้างสัมพันธภาพ อธิบายวัตถุประสงค์ และรายละเอียดเกี่ยวกับการวิจัยครั้งนี้ให้ทราบ และขอรวบรวมข้อมูลส่วนบุคคลของพระภิกษุสูงอายุ ซึ่งส่วนใหญ่จะให้เลขานุการของแต่ละวัดเป็นคนรวบรวมให้ โดยการให้พระภิกษุสูงอายุที่อยู่ประจำในวัดนั้น ๆ กรอกข้อมูลเองและนัดผู้วิจัยมารับภายหลัง เนื่องจากพระภิกษุสูงอายุส่วนใหญ่มีภารกิจทั้งภายในและภายนอกวัด ไม่สามารถเข้าสัมภาษณ์ได้ที่ละรูป ยกเว้นบางวัดที่เจ้าอาวาสดำเนินการให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนบุคคลของพระภิกษุสูงอายุได้โดยตรง ผู้วิจัยจะแนะนำตัว สร้างสัมพันธภาพ อธิบายวัตถุประสงค์ และรายละเอียดเกี่ยวกับการวิจัยครั้งนี้ให้ทราบ และขออนุญาตสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานตามแบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคล เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล โดยรายละเอียดเกี่ยวกับพระภิกษุสูงอายุทั้งหมดจะถูกเก็บไว้ในแฟ้มข้อมูล

6. ผู้วิจัยนำจำนวนพระภิกษุสูงอายุที่มีสุขภาพดี ไม่มีโรคที่ต้องปฏิบัติตนเป็นพิเศษ ในแต่ละวัด มาจำแนกตามตำบล (ภาพที่ 2) และจัดทำบัญชีรายชื่อ หลังจากนั้นดำเนินการคัดเลือกพระภิกษุสูงอายุที่จะทำการสัมภาษณ์

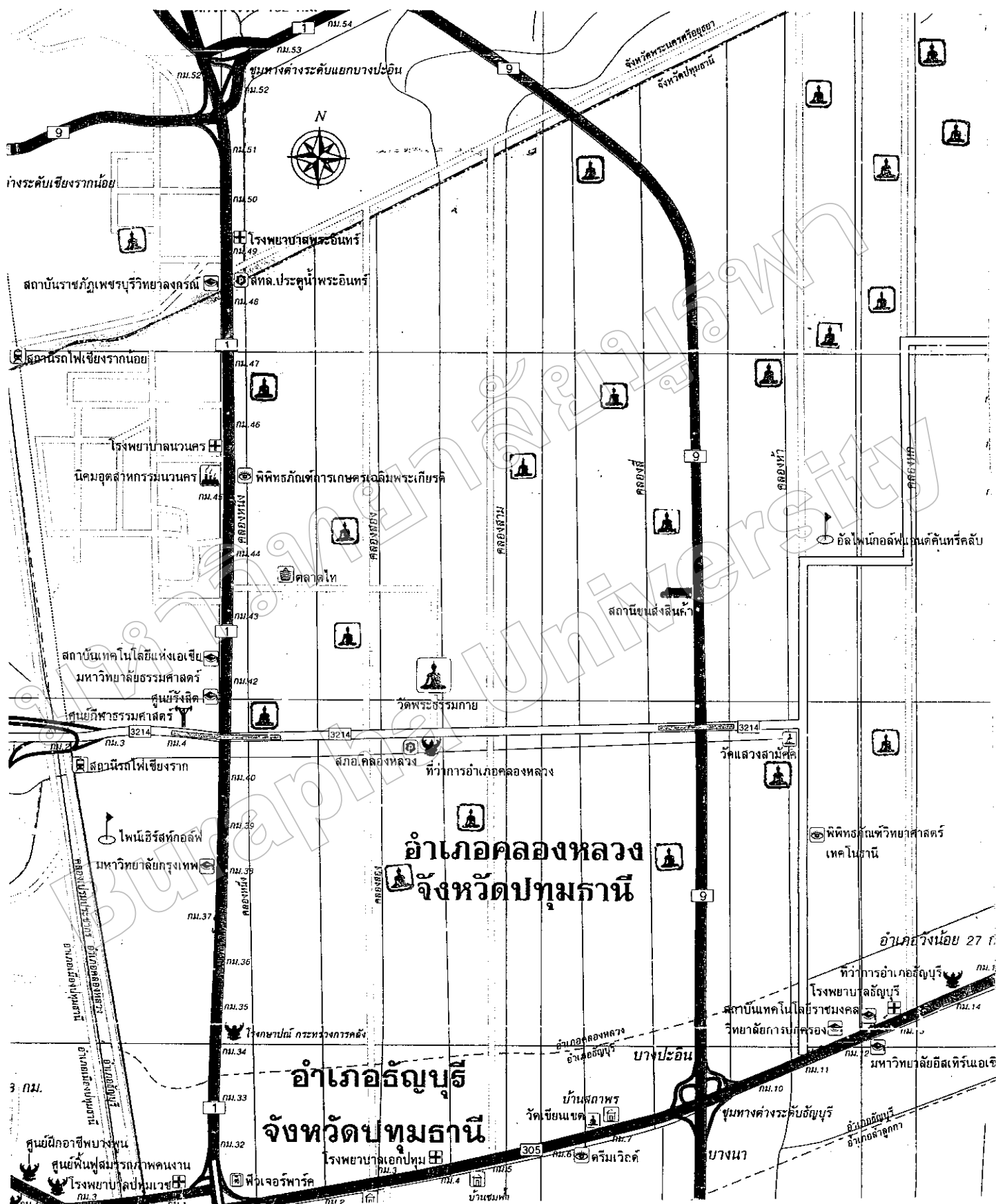
7. ผู้ให้ข้อมูลรูปแรกที่ถูกคัดเลือกจากบัญชีรายชื่อเพื่อทำการสัมภาษณ์ เลือกจากพระภิกษุสูงอายุที่สื่อสารได้ดี สามารถให้ข้อมูลได้เปิดกว้างหลากหลาย เปิดเผยประสบการณ์ได้มาก โดยพิจารณาจากคุณสมบัติต่าง ๆ ได้แก่ ระดับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม จำนวนพรรษาที่บวชอยู่ในระดับสูง มีความสามารถในการถ่ายทอดข้อมูล เป็นพระภิกษุสูงอายุที่มีชื่อเสียง และเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนด้านสุขภาพ ส่วนผู้ให้ข้อมูลรูปต่อไปที่ถูกคัดเลือกมาให้ข้อมูลนั้น คัดเลือกโดยพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลรูปแรก และคำนึงถึงการกระจายลักษณะพื้นฐานของพระภิกษุสูงอายุ เช่น อายุ จำนวนพรรษาที่บวช ระดับการศึกษาทางโลกและทางธรรม ฯลฯ จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว

ภาพที่ 1 แผนที่ประชากร (Demographic Map) แสดงชื่อวัด และจำนวนพระภิกษุสูงอายุ
ของแต่ละตำบลในอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

ภาพที่ 2 แผนที่ประชากร (Demographic Map) แสดงชื่อวัด และจำนวนพระภิกษุสูงอายุที่ไม่มีโรคที่ต้องปฏิบัติเป็นพิเศษ เช่น โรคหัวใจ โรคเบาหวาน โรคไตวายเรื้อรัง โรคปอดอุดกั้นเรื้อรัง ฯลฯ ของแต่ละตำบลในอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

ภาพที่ 3 แผนที่กายภาพ (Physical Map) ของวัดในอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

จริยธรรมในการวิจัยและการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยมีความใกล้ชิดในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกตลอดกระบวนการวิจัย การคำนึงถึงจริยธรรมในการวิจัยและการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลจึงเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งที่ผู้วิจัยควรคำนึงถึงและยึดถือจริยบรรณ 4 ประการ ได้แก่ 1) การแจ้งวัตถุประสงค์การวิจัยและขอความสมัครใจในการร่วมโครงการวิจัย และขอคำยินยอมจากผู้ให้ข้อมูล 2) การแจ้งกระบวนการขั้นตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งโอกาสเสี่ยงและ/หรือผลประโยชน์ที่อาจเกิดขึ้น 3) บอกและให้โอกาสในการถอนตัวของผู้ให้ข้อมูลว่าจะเลิกเมื่อใดก็ได้ รวมทั้งแจ้งเหตุผลการได้รับเลือกเป็นตัวแทนในการให้ข้อมูลการวิจัย ชื่อผู้ทำวิจัย ชื่อหน่วยงานที่สนับสนุนการวิจัย 4) ผู้วิจัยต้องสัญญาว่าจะปกปิดความลับ และป้องกันปกป้องความเป็นส่วนตัว (Privacy) ของผู้ให้ข้อมูล (นิสาชูโต, 2545, หน้า 254) การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยคำนึงถึงจริยธรรมในการวิจัยและการพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัยแนะนำตนเอง แจ้งเหตุผลการเลือกพระภิกษุสูงอายุเป็นผู้ให้ข้อมูล อธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยแก่พระภิกษุสูงอายุที่เข้าร่วมวิจัย

2. ผู้วิจัยสอบถามความสมัครใจในการเข้าร่วมวิจัยของพระภิกษุสูงอายุ เปิดโอกาสให้ซักถามเพื่อประกอบการตัดสินใจในการเข้าร่วมวิจัย ขณะอยู่ระหว่างขั้นตอนการเก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ ถ้าหากพระภิกษุสูงอายุไม่เต็มใจที่จะให้บันทึกแถบเสียงหรือจดบันทึกข้อมูลหรือไม่ต้องการให้ข้อมูล สามารถปฏิเสธและบอกเลิกการเข้าร่วมวิจัยได้ตลอดเวลา โดยไม่มีผลกระทบใด ๆ

3. เมื่อพระภิกษุสูงอายุยินดีเข้าร่วมวิจัย ผู้วิจัยให้ลงลายมือชื่อในใบพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลการวิจัย (ภาคผนวก ก.) และขออนุญาตหมายวัน เวลา และสถานที่เพื่อการสัมภาษณ์ โดยให้พระภิกษุสูงอายุเป็นผู้นัดหมายตามความสะดวก ทั้งนี้จะไม่รบกวนการดำเนินชีวิตประจำวันของพระภิกษุสูงอายุ ถ้าพระภิกษุสูงอายุไม่สบายหรือไม่พร้อม สามารถบอกเลื่อนการนัดสัมภาษณ์ได้ ซึ่งในระหว่างดำเนินการวิจัยมีพระภิกษุสูงอายุขอเลื่อนการสัมภาษณ์เนื่องจากติดภารกิจสงฆ์เร่งด่วน จำนวน 2 รูป

4. ในการบันทึกแถบเสียงจะกระทำเมื่อได้รับการอนุญาตจากพระภิกษุสูงอายุแล้วเท่านั้น และข้อมูลที่ได้จากการบันทึกดังกล่าวจะนำไปถอดความเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลในการทำวิจัยเท่านั้น โดยไม่มีการบิดเบือนความจริงที่ได้จากข้อมูล และเก็บรักษาไว้เป็นความลับ แถบเสียงจะถูกลบทำลายเมื่อสิ้นสุดการวิจัยกล่าวคือ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเสร็จเรียบร้อยแล้ว

5. การนำข้อมูลไปอภิปรายหรือเผยแพร่ จะสรุปในภาพรวม ไม่ระบุชื่อผู้ให้ข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพ การเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการที่ร้อยเรียงไปพร้อมกัน แต่ความเข้มข้นของแต่ละช่วงเวลา แต่ละตอนจะแตกต่างกัน (นิศา ชูโต, 2545, หน้า 134) นักวิจัยจะต้องเก็บข้อมูลให้สอดคล้องกับความจริง บนพื้นฐานความเป็นธรรมชาติโดยไม่มีการเสริมแต่ง และดำเนินไปจนผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลมีความอิ่มตัวคือ ไม่มีประเด็น หรือสาระสำคัญเพิ่มเติมจากข้อมูลที่มีอยู่เดิม (Streubert & Carpenter, 1995, pp. 43-45) การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ร่วมกับการบันทึกแถบเสียง โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยนำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา ไปพบเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี เพื่อแนะนำตัว อธิบายวัตถุประสงค์ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ตลอดจนประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย เพื่อขอความร่วมมือในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. เมื่อได้รับการอนุญาต ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลรูปแรกจากแฟ้มประวัติ ซึ่งเป็นผู้ที่สื่อสารได้ดี สามารถให้ข้อมูลได้เปิดกว้างหลากหลายเกี่ยวกับการปฏิบัติตนด้านสุขภาพ
3. ผู้วิจัยนัดหมายและเข้าพบผู้ให้ข้อมูลครั้งแรก เพื่อแนะนำตัว สร้างสัมพันธภาพ อธิบายวัตถุประสงค์ วิธีการวิจัย เวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์ (ประมาณ 45 นาที ถึง 1 ชั่วโมง จำนวนครั้งในการสัมภาษณ์อย่างน้อย 1 ครั้ง หรือจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว) ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย สิทธิในการตอบรับหรือปฏิเสธการเข้าร่วมวิจัย รวมถึงความปลอดภัยของข้อมูล โดยคำตอบหรือข้อมูลทุกอย่างของผู้ให้ข้อมูลถือเป็นความลับ ไม่เปิดเผยชื่อจริงของผู้ให้ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวม และนำเสนอข้อมูลเฉพาะในขอบเขตที่ได้รับอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลเท่านั้น ในขณะที่สัมภาษณ์ได้ขออนุญาตบันทึกแถบเสียงร่วมด้วย และหากมีคำถามที่ไม่สะดวกใจที่จะตอบ สามารถขอยุติการสนทนาได้ตลอดเวลา การสัมภาษณ์ครั้งต่อไปในกรณีที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติมหลังจากที่ได้ถอดแถบเสียงและบันทึกข้อมูลไว้ในแต่ละครั้ง การสัมภาษณ์เริ่มต้นเมื่อผู้ให้ข้อมูลตอบรับการเข้าร่วมวิจัย โดยลงลายมือชื่อในใบพิทักษ์สิทธิผู้ให้ข้อมูลการวิจัย (ภาคผนวก ข.) และมีการนัดหมายวันเวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ ตามความสะดวกของผู้ให้ข้อมูล
4. ผู้วิจัยเข้าพบผู้ให้ข้อมูลครั้งที่ 2 เพื่อดำเนินการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลได้เล่าประสบการณ์การปฏิบัติตนด้านสุขภาพเกี่ยวกับความหมายของสุขภาพ การปฏิบัติตนด้านสุขภาพ และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนด้านสุขภาพตามการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูล พร้อมกับการบันทึกแถบเสียง โดยในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยมี

ความยืดหยุ่นในการสร้างคำถาม และสร้างบรรยากาศให้มีความเป็นกันเองอย่างธรรมชาติ คำนึงถึงความเป็นส่วนตัว และเคารพในคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูล การสัมภาษณ์จะเริ่มต้นจากคำถามง่าย ๆ แบบกว้าง ๆ ในเรื่องทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับสุขภาพ เป็นการสร้างความคุ้นเคยและสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งเป็นการกระตุ้นผู้ให้ข้อมูลให้มีความตื่นตัวในการให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยกล่าวยืนยันเกี่ยวกับการเก็บรักษาข้อมูลเป็นความลับอย่างดี เมื่อบรรยากาศในการสัมภาษณ์มีความเป็นกันเองดีแล้ว จึงเริ่มต้นการสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถามในการสัมภาษณ์ (ภาคผนวก ก.2) หลีกเลี่ยงการตั้งคำถามชี้นำคำตอบ (Leading Question) เป็นผู้ฟังที่ดี โดยการตั้งใจรับฟัง มีการสบตาเป็นระยะ ๆ อย่างเหมาะสม ให้สัญญาณคล้อยตาม แสดงให้เห็นถึงความใส่ใจและสนใจข้อมูลที่กำลังได้รับ เป็นการช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลมีกำลังใจที่จะพูดอย่างเต็มใจ ใช้ปฏิภาณไหวพริบในการสอบถามข้อมูล และใช้ศิลปะในการขัดจังหวะเพื่อไม่ให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกเสียหน้า ขาดความมั่นใจในการให้ข้อมูล ไม่เร่งรัดหรือเปลี่ยนเรื่องหรือคว่นสรุปข้อมูล เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้พูดจนกว่าจะจบ เมื่อผู้วิจัยเห็นว่าผู้ให้ข้อมูลพูดออกนอกเรื่องหรือนอกประเด็น จะพยายามโยงเข้าหาประเด็นที่ต้องการสัมภาษณ์ แต่จะไม่ให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดความรู้สึกไม่สบายใจหรือไม่อยากให้ความร่วมมือ กรณีผู้ให้ข้อมูลไม่ตอบคำถามในบางช่วงของการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยต้องไวต่อความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูล และคาดเดาเหตุผลของผู้ให้ข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจดำเนินการแก้ไขสถานการณ์ ด้วยทักษะการเจียบ เพื่อบอกให้ผู้ให้ข้อมูลได้ใช้ความคิดสักครู่ หรือกระตุ้นให้ผู้ให้ข้อมูลได้พูดต่อไปด้วยการด้วยการสะท้อนเนื้อหา โดยการกล่าวซ้ำข้อความหรือคำสำคัญที่ผู้ให้ข้อมูลพูดออกมา เพื่อช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลแสดงความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ของตนออกมา แต่ถ้าผู้ให้ข้อมูลมีความลำบากใจ และประสงค์จะยุติการให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะถามความคิดเห็นเพื่อเลือกเวลานัดหมายใหม่ ขณะสัมภาษณ์มีการจดบันทึกสีหน้า ท่าทาง และอากัปกิริยาต่าง ๆ (Nonverbal Behavior) เพื่อประกอบการพิจารณาตีความหมายของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยการจดบันทึกกระทำอย่างเหมาะสม ไม่มุ่งเน้นเฉพาะจดบันทึกมากเกินไปจนผู้ให้ข้อมูลเกิดความรู้สึกอึดอัด ใช้วิธีจดบันทึกเฉพาะคำหลักหรือใจความสำคัญเพื่อป้องกันการหลงลืม แล้วรีบเขียนขยายรายละเอียดทันทีหลังเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์

เมื่อเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้เทคนิคการทบทวนความ เพื่อประเมินความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัย และเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้ง การสรุปประเด็นการสัมภาษณ์นี้จะช่วยให้ผู้ให้ข้อมูลได้มีการสำรวจความคิดและความรู้สึกเพิ่มขึ้น และช่วยให้การสัมภาษณ์จบลงอย่างเป็นธรรมชาติ (พรรณราย ทริพย์ะประภา, 2527, หน้า 240-250) ผู้วิจัยกล่าวขอบคุณ และบอกย้ำถึงการเก็บรักษาข้อมูลเป็นความลับ การนัดสัมภาษณ์ครั้งต่อไปกรณีต้องการข้อมูลเพิ่มเติม หลังจากที่ได้ถอดแถบเสียงและบันทึกข้อมูล รวมทั้งการจัดหมวดหมู่ข้อมูล โดย

ผู้วิจัยติดต่อนัดหมายวันเวลาสัมภาษณ์ล่วงหน้า

5. หลังจากสิ้นสุดการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการสังเกตขณะสัมภาษณ์ รวมทั้งปัญหา อุปสรรค และความรู้สึกละเอียดส่วนตัวที่เกิดขึ้นของผู้วิจัยลงในแบบบันทึก ดังภาคผนวก ก. 3 และภาคผนวก ก.5

6. ผู้วิจัยถอดคำสัมภาษณ์จากแถบบันทึกเสียงโดยไม่มีการสรุปหรือคัดแปลงข้อความใด ๆ เป็นการถอดความแบบคำต่อคำ วลีต่อวลี ประโยคต่อประโยค ตามคำพูดของผู้ให้ข้อมูล หลังจากนั้นพิมพ์ลงในแผ่นข้อมูล จัดเก็บไว้เป็นรายบุคคล (ภาคผนวก ก.3)

7. เมื่อพิมพ์เสร็จแล้ว ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากคำสัมภาษณ์ โดยการถอดรหัส จัดหมวดหมู่ข้อมูล และตั้งคำถามในข้อมูลที่ยังไม่ชัดเจน หรือประเด็นที่ต้องการค้นหาเพิ่มเติม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ครั้งต่อไป (ภาคผนวก ก.3 และ ก.4)

8. กรณีต้องสัมภาษณ์ซ้ำเพื่อให้ได้ข้อมูลหรือประเด็นที่ต้องการค้นหาเพิ่มเติม ผู้วิจัยกลับไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลอีกครั้งตามที่นัดหมายไว้ เพื่อเจาะลึกในรายละเอียดที่ยังไม่ชัดเจน หรือข้อมูลที่ไม่ได้ถามในครั้งแรก เมื่อได้ข้อมูลครอบคลุมตามวัตถุประสงค์แล้ว ผู้วิจัยยุติการสัมภาษณ์ ย้ายถึงการรักษาความลับและกล่าวอำลา หลังจากนั้นผู้วิจัยบันทึกและวิเคราะห์ข้อมูลดังเช่นครั้งแรก

9. การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลรายต่อไป มาจากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการถอดแถบบันทึกเสียงคำสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลรูปแรก ประกอบการตัดสินใจว่า ผู้วิจัยยังต้องการข้อมูลใดจากผู้ให้ข้อมูลรูปใด หรือวัดใด เช่น การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลรูปที่ 1 และ 2 สัมภาษณ์ในผู้ให้ข้อมูลที่มีระดับการศึกษาทางโลกสูง สามารถถ่ายทอดข้อมูลที่ต้องการได้ครบตามวัตถุประสงค์ จนไม่มีข้อมูลหรือหมวดหมู่ใดเพิ่มเติม การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลรูปต่อไป จึงคัดเลือกโดยการพิจารณาผู้ให้ข้อมูลที่มีระดับการศึกษาดำกว่า เพื่อให้การค้นหาหมวดหมู่ คุณลักษณะของหมวดหมู่ และมิติที่เกี่ยวข้องมีความหลากหลายมากขึ้น หรือกรณีผู้ให้ข้อมูลวัดเดียวกัน ให้ข้อมูลจนไม่มีข้อมูลใหม่หรือหมวดหมู่ใดเพิ่มเติม ผู้วิจัยก็จะทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลจากวัดอื่นต่อไป

10. ผู้วิจัยยุติการเก็บรวบรวมข้อมูล เมื่อข้อมูลมีความอิ่มตัว คือ ไม่มีข้อมูลใหม่ที่แตกต่างจากเดิม คำตอบของพระภิกษุสงฆ์มีความชัดเจนตรงตามวัตถุประสงค์

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 7 รูป จำนวนครั้งในการสัมภาษณ์ 2-3 ครั้งต่อรูป (เฉลี่ย 2 ครั้งต่อรูป) เวลาที่ใช้ในการสัมภาษณ์ครั้งละ 30-90 นาที (เฉลี่ย 60 นาทีต่อครั้ง) ขณะทำการสัมภาษณ์พร้อมบันทึกแถบเสียง ไม่มีผู้ให้ข้อมูลบอกเลิก หรือยุติการให้สัมภาษณ์ ยกเว้นผู้ให้ข้อมูลจำนวน 2 รูปที่มีภารกิจเร่งด่วนต้องปฏิบัติ ขอยุติการให้สัมภาษณ์ หลังจากสัมภาษณ์ได้ 30 นาทีและ 1 ชั่วโมง และขอนัดผู้วิจัยสัมภาษณ์ครั้งที่ 2

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 7 รูป ผู้วิจัยเห็นว่าข้อมูลที่ได้มีความถี่คือ ไม่มีประเด็นใหม่หรือสาระสำคัญเพิ่มเติมจากข้อมูลที่มีอยู่เดิม ผู้วิจัยจึงทำการยุติการสัมภาษณ์หลังจากสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล รูปที่ 7 เสร็จเรียบร้อยแล้ว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย ผู้วิจัย แบบสัมภาษณ์ และอุปกรณ์ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผู้วิจัย การวิจัยเชิงคุณภาพถือว่า ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจากวิธีการศึกษาที่เป็นหลักของการวิจัยเชิงคุณภาพคือ วิธีเชิงอุปมานที่ต้องใช้ความสามารถในการจัดระบบความคิด วิเคราะห์ สังเกต ตีความ ตลอดจนการสร้างแนวคิดจากข้อมูล รวมทั้งความสามารถในการเข้าถึงข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในตัวบุคคลเท่านั้น (ศิริพร จิรวรรณกุล, 2546, หน้า 25; Streubert & Carpenter, 1995, p. 11) ผู้วิจัยจึงต้องมีการเตรียมความพร้อมในการดำเนินการวิจัย เพื่อช่วยในการเก็บรวบรวมข้อมูล บันทึกข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยมีการเตรียมตนเองทั้งในระยะก่อนการดำเนินการวิจัย และระหว่างการดำเนินการวิจัยดังนี้

1.1 การเตรียมความรู้เกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด หลักการ จรรยาบรรณนักวิจัย ตลอดจนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาในวิชาระเบียบวิธีวิจัย ตามหลักสูตรการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตของมหาวิทยาลัยบูรพา เป็นเวลา 4 ชั่วโมง และลงทะเบียนเรียนเพิ่มเติมเกี่ยวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Research in Health Care Service II) จำนวน 2 หน่วยกิต (32 ชั่วโมง) รวมทั้งศึกษาค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ คำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อช่วยให้เกิดการเรียนรู้ สร้างทักษะเบื้องต้น และมีความเข้าใจระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมากยิ่งขึ้น

1.2 การเตรียมตัวด้านเทคนิคในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการศึกษาเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับเทคนิคการสัมภาษณ์เจาะลึก การจดบันทึกภาคสนาม และการวิเคราะห์ข้อมูล จากชั่วโมงเรียน คำรวาทสาร คำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้มีประสบการณ์ในด้านเทคนิคการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการจดบันทึก ร่วมกับการฝึกปฏิบัติเก็บข้อมูลการใช้คำถามปลายเปิด สัมภาษณ์เจาะลึก กับผู้ให้ข้อมูลจำนวน 2 รูป ในวัดมหานิกาย ที่ไม่ได้อยู่ในอำเภอดงหลวง ในจังหวัดปทุมธานี นำข้อมูลมาถอดคำต่อคำตามคำพูด วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา และบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างทักษะจนกระทั่งเกิดความมั่นใจในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงให้ครอบคลุมและลึกซึ้ง

2. แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง และผ่านการพิจารณาจากอาจารย์ที่ปรึกษา ประกอบด้วยข้อมูล 2 ส่วน ดังนี้

2.1 แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคลของพระภิกษุสงฆ์ได้แก่ ชื่อสกุล อายุ จำนวนพรรษาที่บวช วัตถุประสงค์ในการบวช การดำรงตำแหน่งทางศาสนา ระดับการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม อาชีพเดิมก่อนบวช โรคประจำตัว และการสูบบุหรี่ (ภาคผนวก ก.1)

2.2 แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ประสบการณ์การปฏิบัติตนด้านสุขภาพ เป็นแนวคำถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยการศึกษาและคัดเลือกระเด็นคำถามทั่ว ๆ ไป จากเนื้อหาและคำถามที่ปรากฏในรายงานการวิจัย เอกสาร บทความ และตำราต่าง ๆ ตลอดจนการทบทวนวรรณกรรม ลักษณะแนวคำถามเป็นคำถามปลายเปิด จำแนกเป็นประเด็นกว้าง ๆ และสามารถยืดหยุ่นในการสร้างคำถามหาข้อมูลที่เห็นว่าเกี่ยวข้องต่อไปได้เรื่อย ๆ โดยไม่มีข้อจำกัด ไม่มีลำดับคำถามตายตัว แต่ต้องถามให้ครบตามประเด็นที่ตั้งไว้ มีความครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ความหมายของสุขภาพ การปฏิบัติตนด้านสุขภาพ และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้รับการตรวจสอบเกี่ยวกับภาษาที่ใช้ ความถูกต้องชัดเจน จากอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ และนำไปทดลองใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูล ที่อยู่ประจำวัดนอกอำเภอคลองหลวง ในจังหวัดปทุมธานี จำนวน 2 รูป เพื่อดูว่าคำถามมีความชัดเจน และความเข้าใจตรงกันระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยทำการปรับแก้คำถามก่อนนำไปใช้สัมภาษณ์จริง (ภาคผนวก ก.2)

3. อุปกรณ์ช่วยเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง เพื่อใช้บันทึกข้อมูลขณะสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยขออนุญาตและได้รับการอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลแล้ว นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบการเขียนบันทึกแบบต่าง ๆ สำหรับใช้ในการวิจัย ได้แก่

3.1 แบบบันทึกการถอดความการสัมภาษณ์ และการให้รหัสเบื้องต้น เป็นแบบบันทึกที่ใช้เพื่อบันทึกข้อมูลและรหัสข้อมูล ที่ได้จากการถอดแบบบันทึกเสียงการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นรายบุคคล (ภาคผนวก ก.3)

3.2 แบบบันทึกการจัดหมวดหมู่ข้อมูล เป็นแบบบันทึกที่ใช้สำหรับจัดหมวดหมู่ของรหัสข้อมูล ซึ่งได้จากการถอดความและให้รหัสข้อมูลเบื้องต้น (ภาคผนวก ก.4)

3.3 แบบบันทึกส่วนบุคคลของผู้วิจัย เป็นการบันทึกความรู้สึกส่วนตัว และการสะท้อนคิดของผู้วิจัย ต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางกายภาพและสังคม ในเรื่องความรู้สึก อารมณ์ ความคิดเห็น ปัญหา และอุปสรรคต่อการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง เป็นการช่วยเตือนความจำ เรียบเรียงความคิดในการวางแผนงาน ช่วยประเมินคุณภาพของข้อมูลที่ได้ และตรวจสอบผลกระทบจากความคิด ความรู้สึก และความพร้อมของผู้วิจัยต่อกระบวนการวิจัย ป้องกันความลำเอียงที่อาจเกิดขึ้นในขณะวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยทำการบันทึกทันทีหลังการสัมภาษณ์ (ภาคผนวก ก.5)

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis Procedure)

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพหมายถึง กระบวนการต่อเนื่องและดำเนินอย่างเป็นระบบในการสืบค้นหาความหมายของข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากภาคสนาม ให้เผยออกมาเพื่อช่วยเพิ่มพูนความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ต้องการแสวงหาความรู้ความจริง หรืออีกนัยหนึ่งคือเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงรูปของข้อมูล (Data Transformation) ที่ดำเนินอย่างต่อเนื่อง ยืดหยุ่น และเป็นระบบ เพื่อให้ได้สารสนเทศที่มีความหมายอันนำไปสู่ความรู้อย่างเข้าใจในประเด็นปัญหา การวิจัยได้อย่างลุ่มลึกและกระจ่างชัด (องอาจ นัยพัฒน์, 2548, หน้า 227) กระบวนการต่อเนื่องเกิดขึ้นทั้งในระหว่างและภายหลังช่วงเวลาของการเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานที่ศึกษาวิจัย การวิเคราะห์เริ่มต้นในระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล (Analysis During Data Collection) ซึ่งเกิดขึ้นระยะแรกของกระบวนการดำเนินงานในภาคสนามหรือสถานที่ศึกษาวิจัย โดยนักวิจัยเป็นผู้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้สารสนเทศเบื้องต้น สำหรับนำไปใช้พิจารณาตัดสินใจในการวางแผนดำเนินงานและปฏิบัติการเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะต่อไป นักวิจัยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาสาระข้อมูลที่อยู่ในรูปถ้อยคำ และข้อความทางภาษาที่มนุษย์สื่อสารกันตามปกติ เป็นผลให้การวิเคราะห์มีความหมายลุ่มลึกและบ่งชี้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพลักษณะทางสังคมชีวิตของมนุษย์ได้อย่างใกล้เคียงและเป็นรูปธรรมดังมีชีวิตจริง (Lifelike) (องอาจ นัยพัฒน์, 2548, หน้า 226, 229)

การศึกษานี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อบรรยายประสบการณ์ การปฏิบัติตนด้านสุขภาพ สรุปประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเปรียบเทียบและเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของข้อมูล หาลักษณะร่วมและเลือกข้อมูลที่เป็นกุญแจสำคัญ ประมวลความคิดจากข้อมูลที่ได้ สร้างเป็นข้อสรุปประสบการณ์การปฏิบัติตนด้านสุขภาพของพระภิกษุสูงอายุ การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ประกอบด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลส่วนบุคคล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการแจกแจงความถี่
2. ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับประสบการณ์การปฏิบัติตนด้านสุขภาพของพระภิกษุสูงอายุ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา ตามขั้นตอนดังนี้

2.1 หลังจากการสัมภาษณ์ในแต่ละครั้ง ผู้วิจัยนำแถบบันทึกเสียงมาเปิดฟัง และถอดแถบเสียงแบบคำต่อคำ ประโยคต่อประโยค แล้วพิมพ์บันทึกข้อมูลเก็บไว้ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยการเปิดฟังแถบบันทึกเสียงซ้ำเปรียบเทียบกับข้อมูลที่พิมพ์บันทึกข้อมูลเก็บไว้

2.2 ผู้วิจัยอ่านคำสัมภาษณ์ที่พิมพ์ไว้แล้วอย่างละเอียดหลาย ๆ ครั้ง เพื่อให้เข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง แล้ววิเคราะห์จัดแยกประเภทของข้อมูล คึงข้อความหรือประโยคสำคัญตามเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์การปฏิบัติตนด้านสุขภาพ ในเรื่องความหมายของสุขภาพ การ

ปฏิบัติตนด้านสุขภาพ และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการขีดเส้นใต้ และให้รหัส (Coding) แก่ข้อมูลนั้น หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลที่ให้รหัสไว้แล้ว มาพิจารณาเปรียบเทียบความเหมือน ความแตกต่าง หรือ ความคล้ายคลึงกัน และจัดหมวดหมู่ (Category) ของข้อมูล โดยรหัสที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันจะ จัดไว้ในหมวดหมู่เดียวกัน

2.3 นำข้อความหรือประโยคที่กำหนดความหมายแล้ว มาจัดกลุ่มตามประเภทหรือ ลักษณะความหมายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งจะได้ทั้งประเด็นหลัก (Themes) และประเด็น รอง (Sub-Themes)

2.4 นำข้อมูลทีวิเคราะห์ที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลแต่ละรายมารวมกัน เพื่อร่วมหาข้อสรุป ตามความเป็นจริงครอบคลุมตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยแสดงออกมาเป็นแผนภาพสรุป ประสพการณ์การปฏิบัติตนด้านสุขภาพของพระภิกษุสูงอายุให้เห็นอย่างชัดเจน

2.5 นำข้อสรุปที่ได้เขียนในลักษณะเชิงบรรยายปรากฏการณ์ทั้งหมด เพื่อสรุปเป็น แนวคิดของประสพการณ์จริงภายใต้การศึกษาประสพการณ์การปฏิบัติตนด้านสุขภาพของพระภิกษุ สูงอายุ

2.6 นำผลการวิเคราะห์ที่ได้ไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของ ข้อมูลและผลการวิจัยว่าตรงกับความรู้สึกที่เกิดขึ้นจริงหรือไม่ (Member Checking) นอกจากนี้ผู้วิจัย นำผลการวิเคราะห์ที่ได้ไปให้ผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ทางด้านการวิจัยเชิง คุณภาพ พร้อมทั้งให้คณะกรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ช่วยสะท้อนความคิดและ ข้อเสนอแนะ (Peer Debriefing)

ความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย (Trustworthiness)

ความน่าเชื่อถือของผลการวิจัยเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความมีคุณค่า ของงานวิจัย ดังนั้นในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยคำนึงถึงการสร้างความ น่าเชื่อถือของผลการวิจัยตลอดเวลา โดยยึดหลักเกณฑ์ความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ของลินคอน และกูบา (Lincoln & Guba, 1985) ซึ่งประกอบด้วย 4 หลักเกณฑ์ ได้แก่ 1) Credibility

2) Dependability 3) Confirmability 4) Transferability รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การสร้างความเชื่อถือได้ของการวิจัย (Credibility) เป็นเกณฑ์ประเมินว่าข้อมูล หลักฐานและผลการศึกษาวิจัยที่ได้ตรงกับความเป็นจริง (Truth Value) ที่สรรค์สร้างขึ้นมาจาก ชุมชนและสังคม (Social Construction) ตามการรับรู้ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key -Informant) หรือไม่ อย่างไร (องอาจ นัยพัฒน์, 2548, หน้า 227) นักวิจัยสามารถสร้างความ เชื่อถือได้ โดยการพรรณนาให้ผู้อ่านงานวิจัยทราบว่า งานวิจัยของตนนั้นมีความน่าเชื่อถือ ซึ่ง

กลวิธีในการสร้างความเชื่อถือได้ มี 7 วิธีหลัก ๆ (Lincoln & Guba , 1985) ได้แก่ 1) การที่นักวิจัยใช้เวลาใกล้ชิดและนานเพียงพอกับผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย (Prolonged Engagement) 2) การสังเกตอย่างตั้งใจและต่อเนื่อง (Persistent Observation) 3) การตรวจสอบโดยวิธีโยงใยสามเส้า (Triangulation) 4) การให้เพื่อนที่ไม่มีผลประโยชน์โดยตรงช่วยสะท้อนความคิด (Peer Debriefing) 5) การวิเคราะห์แบบแผนที่แตกต่างออกไป (Negative Case Analysis) 6) การตรวจสอบกับแหล่งอ้างอิงที่เชื่อถือได้ (Referential Adequacy) 7) การตรวจสอบโดยผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยหรือผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) ซึ่งการสร้างความเชื่อถือได้ของการศึกษารั้วนี้ ประกอบด้วยหลายวิธีดังนี้

1.1 การสร้างสัมพันธภาพกับผู้ให้ข้อมูล การที่จะได้มาซึ่งข้อมูลเกี่ยวกับประสบการณ์การปฏิบัติตนด้านสุขภาพของพระภิกษุสูงอายุ ผู้วิจัยต้องสร้างสัมพันธภาพและความคุ้นเคย โดยการเข้าพบปะพูดคุยแนะนำตัวก่อนการสัมภาษณ์อย่างน้อย 1 ครั้งต่อรูป และมีความสม่ำเสมอในการปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นความจริง ไม่มีการปิดบังข้อมูล และเชื่อถือได้

1.2 การตรวจสอบความตรงของข้อมูล ผู้วิจัยมีการตรวจสอบด้วยวิธีการ ดังนี้

1.2.1 ด้านแหล่งข้อมูล (Data Source Triangulation) การศึกษารั้วนี้ผู้วิจัยเลือกใช้แหล่งข้อมูลด้านสถานที่ (Space) หมายถึงวัดมากกว่าหนึ่งวัดในการวิจัย โดยมีการกระจายวัดทั้งวัดที่อยู่ในและนอกเขตเทศบาล ในตำบลต่าง ๆ กัน

1.2.2 ด้านวิธีการ (Method Triangulation) ผู้วิจัยเลือกใช้หลายวิธีการร่วมกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview) ร่วมกับการบันทึกแถบเสียง เป็นการป้องกันความคลาดเคลื่อนของข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการบันทึกแถบเสียง ผู้วิจัยนำมาถอดข้อความคำต่อคำ วลีต่อวลี ประโยคต่อประโยค โดยไม่มีการดัดแปลงข้อความหรือสรุปความเอง และตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งโดยการเปิดเครื่องบันทึกแถบเสียงฟังซ้ำ ถ้าพบว่ามีข้อความบางช่วงไม่ชัดเจน ผู้วิจัยจะนำกลับไปถามผู้ให้ข้อมูลซ้ำอีกครั้ง นอกจากนี้ยังใช้การสังเกต (Observation) ในช่วงของการสัมภาษณ์ และการจดบันทึกภาคสนาม (Field Notes) โดยการที่ผู้วิจัยมีการจดบันทึกและให้ความสนใจเกี่ยวกับพฤติกรรมแสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตนด้านสุขภาพ ตลอดจนการสังเกตสิ่งแวดล้อม สังคม สถานที่และบริบทในการวิจัย ทั้งภายในและภายนอกวัด การจดบันทึกภาคสนามผู้วิจัยทำการบันทึกคำสำคัญ (Key Word) ขณะทำการสัมภาษณ์ หรือบันทึกอย่างละเอียดทันทีภายหลังเสร็จสิ้นการสัมภาษณ์ เพื่อป้องกันการลืมหรือความคลาดเคลื่อนของข้อมูล รวมทั้งบันทึกความรู้สึกส่วนตัวของผู้วิจัย (Memo) เพื่อสะท้อนความรู้สึกของผู้วิจัยที่มีต่อผู้ให้ข้อมูล สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม และใช้ในการตรวจสอบ

ผลกระทบจากความคิด ความรู้สึก ความพร้อมของตัวผู้วิจัยเอง ต่อกระบวนการเก็บและการวิเคราะห์ข้อมูล รวมถึงการเขียนถึงปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในกระบวนการวิจัย การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของตัวผู้วิจัย เป็นการป้องกันความลำเอียงที่อาจเกิดจากงานวิจัย โดยนำข้อมูลที่ได้มาประกอบการวิเคราะห์ และแยกแยะความคิดส่วนตัว (Bracketing) จากผลการวิจัย

1.3 การตรวจสอบจากบุคคลภายนอก (External Check) โดยการให้อาจารย์พยาบาล ที่มีประสบการณ์การทำวิจัยเชิงคุณภาพช่วยสะท้อนความคิด วิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็น หรือตั้งข้อสังเกตใด ๆ เกี่ยวกับข้อมูลที่ได้มา การให้รหัส (Coding) การจัดหมวดหมู่ (Category) และการวิเคราะห์ผล รวมทั้งหมด 2 ท่าน ซึ่งจบการศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาการพยาบาล ผู้สูงอายุ จำนวน 1 ท่าน และระดับปริญญาโท สาขาการพยาบาลผู้สูงอายุ จำนวน 1 ท่าน เพื่อช่วยลดอคติความลำเอียงของผู้วิจัย ช่วยตรวจสอบความเหมาะสมและพัฒนาการตัดสินใจดำเนินการในขั้นตอนต่อไป

1.4 การตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) เป็นวิธีการที่มีความสำคัญมากในการสร้างความเชื่อถือของการวิจัย โดยการให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูล และผลการวิจัยที่สรุปลงขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดกระบวนการแสวงหาความรู้ความจริง ทั้งที่กระทำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ (องอาจ นัยพัฒน์, 2548, หน้า 154) การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเริ่มทำตั้งแต่การสัมภาษณ์ครั้งที่ 2 โดยการนำข้อมูลกลับไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูล จนสิ้นสุดการวิเคราะห์ และได้ข้อสรุป (Theme) จึงนำข้อมูลกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลได้อ่านจำนวน 3 รูป ซึ่งทั้ง 3 รูปเห็นด้วยกับข้อสรุปที่ได้ และแสดงความคิดเห็นพร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการให้ความหมายของสุขภาพ การปฏิบัติตนด้านสุขภาพและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตน

2. การพึ่งพากับเกณฑ์อื่น (Dependability) หรือการบันทึกสิ่งที่นักวิจัยใช้เพื่อยืนยันความสม่ำเสมอ (Consistency) ของการวิจัย จัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งว่าผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือเพียงใด โดยนักวิจัยต้องมีการบันทึกเพื่อเป็นการยืนยันในเรื่องความสม่ำเสมอหรือการพึ่งพากับเกณฑ์อื่นได้ ทำให้ผลการวิจัยเป็นที่ยอมรับ การพึ่งพากับเกณฑ์อื่นได้เป็นเกณฑ์ที่มีความใกล้เคียงกับเกณฑ์ความเชื่อถือได้ของการวิจัย (Credibility) จนอาจกล่าวได้ว่า ไม่อาจนับว่ามีความเชื่อถือได้ถ้าปราศจากเกณฑ์การพึ่งพากับเกณฑ์อื่นได้ (There is no credibility without dependability) ดังนั้นหากการวิจัยเชิงคุณภาพชิ้นใดสามารถสาธิตให้เห็นว่ามีความเชื่อถือได้ ก็ถือว่าเป็นบรรลุเกณฑ์การพึ่งพากับเกณฑ์อื่นไปพร้อมกัน ไม่ต้องสาธิตในเรื่องนี้อีก (กิตติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์, 2546, หน้า 57) การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมีการจดบันทึกข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต รวมทั้งกล่าวถึงบริบทในการสัมภาษณ์ และตรวจสอบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล (Member Checking)

3. การยืนยันผลการวิจัย (Confirmability) เป็นการบันทึกสิ่งที่นักวิจัยได้กระทำ เพื่อยืนยันการควบคุมอคติความลำเอียง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นักวิจัยได้ควบคุมความอคติลำเอียงของตนอย่างไรบ้าง ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนถ่ายความเป็นกลางจากนักวิจัยไปสู่ข้อมูล การยืนยันผลการวิจัยสามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น การใช้วิธีตรวจสอบแนวกิต (Auditing) ซึ่งอาจใช้ผู้ตรวจสอบภายนอก (External Auditor) หมายถึงผู้ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยเรื่องนั้นเป็นผู้ตรวจสอบ โดยการติดตามดูพัฒนาการของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดงานวิจัยนั้น ๆ หรือดูเหตุผลของการตัดสินใจของนักวิจัยในขั้นตอนต่าง ๆ ตลอดกระบวนการจริง และการใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบโยงสามเส้า (Triangulation) ก็สามารถยืนยันผลการวิจัยได้เป็นอย่างดี (กิตติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์, 2546, หน้า 57-58) การยืนยันผลการวิจัยเป็นการตรวจสอบที่แสดงให้เห็นว่าผลของการศึกษาวิจัยไม่ใช่เป็นสิ่งที่แต่งเติมหรือสร้างสรรค์ขึ้นมาจากอารมณ์ ความรู้สึก หรือจินตนาการใด ๆ ของนักวิจัย การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผลที่ได้มาจากข้อมูลจริง มีการเก็บรวบรวมเอกสาร และบันทึกข้อมูลอย่างเป็นระบบ สามารถตรวจสอบได้ (Audit trail) ทั้งการบันทึกแถบเสียง การถอดเทปแบบคำต่อคำ (Verbatim) การตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนโดยการฟังเทปซ้ำหลาย ๆ รอบ การจดบันทึกภาคสนาม บันทึกความรู้สึกส่วนตัว และสะท้อนคิด เพื่อแยกความรู้สึกส่วนตัว (Bracketing) ออกจากผลการวิจัย และมีการอ้างอิงคำพูด (Direct Quotes) ของผู้ให้ข้อมูลในการนำเสนอผลการวิจัย

4. การนำไปใช้หรือการถ่ายโอนผลการวิจัย (Transferability) ผู้วิจัยคำนึงถึงความสามารถในการนำไปใช้ของข้อค้นพบจากงานวิจัย ในบริบทที่นอกเหนือจากบริบทที่ศึกษาวิจัย หรือสถานที่ศึกษาอื่นภายใต้บริบทและเงื่อนไขที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยการอธิบายอย่างหนาแน่น (Thick Description) เพียงพอต่อการตอบประเด็นคำถามการวิจัยได้อย่างครอบคลุมครบถ้วน เกี่ยวกับสถานที่ศึกษา (Setting) บริบท (Context) วิธีดำเนินการวิจัย การเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง และลักษณะข้อคำถามปลายเปิดที่ใช้สัมภาษณ์ โดยผ่านการทดลองใช้มาแล้วไว้อย่างละเอียดชัดเจน ตลอดงานขั้นตอน และการตัดสินใจต่าง ๆ ในขณะดำเนินการวิจัย เพื่อให้ผู้อ่านนักภาพได้ เข้าใจขั้นตอนการวิจัย และสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในบริบทของตนเองได้